

VERMISCHTES (oktober 2019)

Heino Falcke, de voormalige Probst van Erfurt, kon in mei zijn 90e verjaardag vieren. Na zijn studie was hij eerst assistente bij Karl Bart en later de directeur van het Predigerseminar in Gnadau bij Magdeburg. 1973 werd hij benoemd tot Probst van Erfurt en vervulde dit ambt over de tijd van de "Wende" tot 1992. Toen hij 1952 bewust ervoor koos in de DDR te leven "wou hij in een kerk werken welke het noodzakelijk maakte om te belijden. Dapper preekte hij tegen de terugkomende militarisering en later de militaire lessen op school (Wehrkundeunterricht), hij steunde het werk met dienstweigeraars, beschermde de eerste kerkelijke milieugroepen tegen zowel maatschappelijke als ook kerkelijke macht. ... Hij was nooit een activist, hij argumenteerde steeds theologisch. Zijn theologische schriften waren voor generaties van dominees een inspiratie." Meervoudig werd hij gevraagd om als docent aan de universiteit te werken en in plaats daarvan hielp hij met zijn opmerkenswaardige preken nieuwe getuigenissen te formuleren. ... Graag werd hij uitgenodigd als podiumgast op Kirchentagen en in de jaren 90 was hij een van de initiatiefnemers van de "Erfurter Erklärung", die een nieuwe en rechtvaardigere politiek voor Duitsland eiste." Ook nu is hij nog altijd engageert, neemt in de eerste rij deel aan demonstraties voor elke vorm van solidariteit of zit in openbare discussies o.a. over een nieuw concept voor de kerkelijke belasting. Zijn analyses zijn vlijmscherp. "Het leven in een rechtsstaat mag geen aanleiding zijn om slaperig te worden. Het doel moet zijn een alternatief voor de vrije markteconomie te vinden. Deze is de glanzende, attractieve, rijke voorkant van een systeem bij dat onafscheidelijk de binnenplaats van de Derde Wereld met al het ellende hoort." Bodo Ramelow noemde Heino Falcke afgelopen jaar bij het uitreiken van het Bundesverdienstkreuz "de spiritus rector van de vredesbeweging die slim en vooruitkijkend over vele decennia aan het werk was. De vreedzame revolutie 1989 is ten slotte ook aan hem te danken." Eind mei is Heino Falcke ereburger van Erfurt geworden. (Der Sonntag 09-05-2019)

Andreas van Maltzahn werd op 11 mei jl. tijdens een feestelijke eredienst in de Dom van Schwerin van zijn plicht als Landesbisschop van Mecklenburg ontheven. Na twaalf jaren als bisschop heeft hij nu de functie van een studiedirecteur aan het Prediger- en Studieseinar van de Nordkirche in Ratzeburg. In de toespraken werd er beklemtoond dat van Maltzahn altijd een geachte en geliefde gespreksgenoot is geweest, die klaar is in zijn houding maar ook constructief en toegankelijk. Ook niet-christenen zien in hem de "stem van redelijkheid". Bisschop Ralf Meister van de VELKD, die in deze dienst voorging, noemde van Maltzahn »een grote mensenvriend die altijd met aandacht naar het kleine kijkt ... verbonden hoopvolle geloofstoeverlaat. ... Als bisschop keek hij niet angstig naar de ontwikkeling van de ledental maar moedige zijn kerk aan, nadenkend en toegewend Gods sporen in het dagelijkse leven te zien. Voor hem geldt: de kerk moet in dialoog blijven en innovatief op actuele veranderingen reageren – moedig en vroom en wel met waardering voor elke kleine stap.« De voorzitter van de EKD Heinrich Bedford-Strohm wees op zijn grote sensibiliteit voor mensen en situaties. »Het juiste woord op het juiste moment te vinden getuigt van theologische en geestelijke competentie. ... Persoonlijk is hij een belangrijke adviseur en inspirator voor een moedige toekomstige kerk, die uit de kracht van Jesus Christus leeft en net daarom een diepe liefde voor de wereld ontwikkeld en deze liefde in de dienst aan de mensen – ongeacht de religieuze of levensbeschouwelijke achtergrond - ook daadwerkelijk uitstraalt.« Van Maltzahn zelf wees in zijn afscheidspraak daarop dat » Gods toegenegenheid en zijn grote innerlijke goedheid de bron van de kracht en inspiratie is waaruit alles andere voortvloeit.« (Nordkirche/epd 11-05-2019)

Tilman Jeremias werd eind februari van de Synode van **Mecklenburg-Vorpommern** als nieuwe bisschop gekozen. Hij volgt Hans-Jürgen Abromeit (Greifswald) en Andreas von Maltzahn (Schwerin) op. Al bij het oprichten van de Nordkirche werd besloten deze beide functies naar een overgangs -periode samen te voegen. Jeremias was tot nu toe dominee in Schwaan bij

Rostock en in de Binnenstadgemeente van Rostock. Sinds 2016 was hij Referent voor Zending en Oecumene bij de Nordkirche. Hij hoopt het verdere samengroeien van Mecklenburg en Vorpommern te kunnen bevorderen en wil binnen de Nordkirche de “stem van het Oosten” zijn en tijdens de aankomende structuurwandel graag “de contactpersoon voor alle kerkelijke medewerkers, die dragen en dulden moeten wat in de volgende jaren op hun afkomt.” Tilman Jeremias wordt op 31 oktober a.s. in de Dom van Greifswald bevestigd. (Nordkirche 01-03-2019)

Ilse Junkermann, de eerste (vrouwelijke) bisschop van de Evangelische Kirche in Mitteldeutschland (EKM) werd tijdens een feestelijke dienst in de Dom van Magdeburg op 7 juli jl. naar 10 jaar van haar plicht ontheffen. Volgens Junkermann verliep het samenvoegen van de Evangelische Kirche der Kirchenprovinz Sachsen-Anhalt met de Evangelisch-Lutherischen Landeskirche in Thüringen tot de EKM niet zonder problemen, maar het was belangrijk nooit op te geven. »In deze kerk bestaat er een groot godvertrouwen. Dit geestelijke fundament is een belangrijke en bijzondere kracht. ... Hier werden niet alleen twee Landeskirchen samengevoegd maar vooral verschillende geaardheden.« Junkermann noemde als haar belangrijkste doel de nieuwe kerk op de eerste gezamenlijke traject begeleid te hebben. Het besluit in het afgelopen reformatiejaar de deuren van alle kerken van de EKM te openen werd van haar ook nog eens toegelicht: »De kerk is geen clubgebouw maar een openbare ruimte met een maatschappelijke opdracht en het draait daarbij niet alleen om getallen en een succesvolle balans maar wel om het anders gaan denken en een gedragsverandering.« Vanaf september zal Ilse Junkermann aan de universiteit Leipzig onderzoek doen naar de geschiedenis van de kerk in de DDR. (Glaube und Heimat/epd 03-07-2019/EKM 06-08-2019)

Friedrich Kramer werd in mei van de Synode van de **Evangelischen Kirche Mitteldeutschland** (EKM) tot nieuwe bisschop gekozen. Hij was tot nu toe de directeur van de Evangelische Akademie Sachsen-Anhalt en volgt als bisschop Ilse Junkermann op. Zij feliciteerde hem van harte en zei, dat zij de ervaren heeft dat » dit ambt goed is voor veel verrassingen maar ook veel vervulling biedt op basis van inspanning«. De raadsvoorzitter van de EKD Heinrich Bedford-Strohm beklemtoonde Kramers grote bereidwilligheid om te luisteren en in discussie te gaan. Op 7 september a.s. zal Friedrich Kramer in de Dom van Magdeburg worden bevestigd. (Der Sonntag 10-05-2019)

Kristina Kühnbaum-Schmidt is sinds Pinksteren de opvolger van Landesbisschop Gerhard Ulrich, die ondertussen met pensioen is gegaan. Zij was sinds 2013 Regionalbisschop van Meiningen-Suhl (EKM). Haar centrale opdracht is nu de leidende geestelijke dienst van de Nordkirche te vervullen en de Nordkirche zowel in politiek als ook in het openbare leven te vertegenwoordigen. Kühnbaum-Schmidt werd 2018 gekozen tot vicevoorzitter van het Duitse Nationaal-Comité van de Lutherse Wereldbond (DNKL/LWB). (Nordkirche 01-04-2019)

Karl Barth overleed goed 50 jaar terug, reden genoeg voor Hervormden en Lutheranen om deze kerkenvader van het 20e eeuw te herdenken. Want met het publiceren van zijn interpretatie van de brief van Paulus aan de Romeinen begon **1919** een nieuwe tijdperk voor de evangelische theologie. Later wende hij zich tegen de nationaalsocialisme en werd een van de vooraanstaande vertegenwoordigers van de “Bekennende Kirche”. 1935 moest hij Duitsland verlaten. Verschillende bijeenkomsten waaronder symposia, congressen en tentoonstellingen op plekken in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk waar Karl Barth heeft gewerkt en geleefd staan voor dit jaar gepland. Naast de centrale tentoonstelling in de Universiteitsbibliotheek van Basel gaat er een reizende tentoonstelling langs 140 verschillende plaatsen. Verdere informatie en lesmateriaal over Karl Barth kan op de site van EKBO worden gedownload. (epd/EKD)

»**Vertraut den neuen Wegen**« - dat in de tweede helft van de 20^e eeuw waarschijnlijk meest gezongen kerkenlied vierde op 4 augustus jl. zijn 30^e verjaardag. Het was in oorsprong het huwelijks- cadeau van Klaus-Peter Hertzsch voor zijn peetdochter Maria-Barbara Müller. »Enkele dagen na de val van de muur werd het lied gezongen als afsluiting van de Vredesdecade in Jena waar het door huwelijks-gasten al bekend was gemaakt.« Sinds 1993 is de koraal zowel in het Evangelische Gesangbuch (liedboek) als ook in het katholieke Gotteslob en in het liedboek van de Evangelist-methodistische kerk te vinden. (Glaube und Heimat/EKM 25/28-07-2019)

Voor de **Gemeindkirchenratswahlen** (kerkenraadsverkiezingen) op 3 november a.s. heeft de **EKBO** (Evangelische Kirche Berlin-Brandenburg und Schlesische Oberlausitz) het huishoudelijke reglement aangepast. Zo de kerkenraad het niet heeft uitgesloten zijn ook jeugdleden verkiesbaar. »Kiesgerechtigd is elk gemeentelid, die ouder dan 14 jaar is. De voorwaarde toegelaten te zijn tot het die belijdenis heeft gedaan of op andere manier met de fundamente van het christelijke geloof en het kerkelijke leven vertrouwd is. Een belijdenis is daarmee geen voorwaarde meer voor een kandidatuur.« (Die Kirche 13-03-2019)

Gregor Gysi – de laatste voorzitter van de SED en vele jaren fractieleider van “Die Linke” in het Duitse parlement – is uitgenodigd als spreker op het jaarlijkse concert van de “Leipziger Philharmonie” ter gelegenheid van het gedenken aan de Vreedzame Revolutie op 9 oktober. Dat riep wel (te verwachtende) protesten op. De Stichting “Friedliche Revolution in Leipzig” steunt »de protest van talrijke persoonlijkheden tegen Gregor Gysi als spreker. Aangezien zijn politiek verleden, zijn rol bij het redden van de SED en haar vermogen, bij de vernietiging van belangrijke partijpapieren en het belemmeren bij het verwerken van de SED-dictatuur vinden wij zijn optreden als spreker en tijdgetuige helemaal ongepast ... Wij verbazen ons daarover, dat zowel de voorstand van de Stichting “Leipziger Philharmonie” als ook Gregor Gysi zelf niet hebben herkent, dat deze toespraak niet alleen tot onnodige protesten en polarisatie leidt maar ook dat dit die van de stad, de Stichting en andere partners geplande feestelijkheden massief belast en tegenwerkt.« (Der Sonntag 11-07-2019) Andreas Dohrn, als dominee aan de Peterskirche in Leipzig verbonden, vroeg zich in een interview af of het verstandig zou zijn, Gregor Gysi het woord te onttrekken. »De vraag is toch, hoe omgaan met de behoorlijk grote groep van mensen, die `89 niet strijders voor burgerrechten waren en ook niet daders. De omvraag in de LVZ (dagblad van Leipzig) , waarin tweederde zich voor een optreden van Gysi uitspraak, laat toch zien, dat er een relatief grote groep mensen is, die alleen met de officiële herinneringscultuur niet voldoende bereikt wordt. ... Met grote inzet werd geprobeerd, zijn rol bij het verblijf van de SED-milliarden en zijn betrokkenheid bij de Stasi te achterhalen. De berichten van de parlementaire commissie van onderzoek hebben net als de juridische oordelen niet ertoe geleid dat Gysi een persona non grata is geworden. ... Ik heb het in mijn pastoraal werk met heel veel mensen te maken, die door de DDR-tijd zijn gevormd. Daarbij stelt zich vaak de vraag: Hoe gaan we eigenlijk om met een maatschappij waarin de levensloop van mensen en de structuren van plaatsen waardeloos gemaakt worden zijn ? ... Hoe kunnen we ervoor zorgen dat voor deze mensen en plaatsen een aandeel op ooghoogte mogelijk is. Daar komt ook de strijd om Gysi vandaan. Voor één deel van de waardelozen is Gysi een stralende verschijning, voor de andere deel is hij de ergst denkbare ramp. Daar botsen twee planeten op elkaar ... en dat verklaart de intensiteit van de debat. ... Mij verbaasd, dat het hedendaags voor sommigen van de strijders voor burgerrechten attractiever is olie in het vuur te gieten in plaats van gezamenlijke gesprekken te voeren of bijeenkomsten te organiseren.« (LVZ 11-07-2019)

“**Berliner Lieder**” is de titel van een boek, dat van Günther Brick, Marc Kurepkat en Olaf Trenn uitgegeven werd. Het bevat ideeën, impulsen en liederen voor gebedsdiensten ter gelegenheid van de jaarlijkse herdenking van de vreedzame revolutie. Het boek is gratis op de site van EKBO te downloaden. (EKBO augustus 2019)

“Vredensklimaat” - dit is vastgelegd als thema voor de gebedsdienst tijdens de aankomende vredensdecade (10 t/m 20 november a.s.). “Vredensklimaat” zal de samenhang van klimaatverandering en levensomstandigheden van mensen, die gerecht, leven bevorderlijk en vreedzaam zijn in de focuseren. De vernietiging van leefruimte en levensomstandigheden van mensen door de klimaatverandering zal toenemend leiden tot gewelddadige conflicten. “Vredensklimaat” staat bovendien voor de betrekkingen tussen de mensen onderling: het samenleven van staten en volken, de maatschappelijke samenleving maar ook het bewustzijn van iedereen, om naar vreedzame, geweldloze, gerechte, solidaire en aanhoudend constructieve oplossingen voor conflicten te zoeken. (EKD 16-07-2019)

Streng vertrouwelijk - Sporen van de Koude Oorlog was de titel van een fototentoonstelling in de eerste helft van het jaar in Leipzig. De Nederlander Martin Roemers heeft van 1998 tot 2000 in tien landen de relictten van de overwonnen blokconfrontatie gefotografeerd. Zijn weg bracht hem van Rusland via de Ukraine, Lettland en Litouwen naar Polen, de voormalige Tsjecho-Slowakije en DDR ook op de andere kant van de “ijzeren gordijn” in de Bondsrepubliek, naar België, Groot-Brittannië en natuurlijk door Nederland. Zijn foto’s staan voor de esthetica van het verval als ook voor de surrealisme van een voorbijgegaan tijdsperk. Naast oude (Sovjet-Russische) kazernes heeft hij vooral bunkers en de uitgebreide tunnelsystemen in beeld gebracht. De onderaardse schakelcentrales met hun koude licht, kale muren, functionele meubels en de meterhoge schakelborden lijken hedendaags op filmcoulissen. Naast hun verhalen over de toenmalige bedreiging zijn de foto’s van Roemers volgens Jürgen Reiche, directeur van het Zeitgeschichtliche Forum Leipzig, ook een waarschuwing voor hedendaags. Hij heeft de indruk, »dat wij al weer beginnen met het opzetten van machtblokken. De tentoonstelling in een problematische tijd als nu is daarom ook bijzonder goed geschikt om aan de angsten uit de tijd van de Koude Oorlog te herinneren.« (Der Sonntag 01-02-2019)

De **noodzakelijke** (en soms dramatische) **structureelreform binnen de kerk** als gevolg van de teruglopende aantal leden is ondertussen met veel inspanning op de weg gebracht. Nu wordt het tijd voor de blik naar binnen op dat, wat kerk zou en moet zijn. »**Forum Reformation**« is gesticht als een confessie- en levensbeschouwingvrije initiatief die – geïnspireerd door het reformatiejaar 2017 – over de sleutelvraag “Waar en hoe zijn wij het zout van de aarde?” na wil denken. Het forum wil binnen de diverse reformprocessen in de kerk een “advocaat van de gemeenten” zijn en het concept van een “kerk van onderen” steunen, want ook “een boom groeit van onderen naar boven en de kerk ook”. De reformatorische impulsen voor een intensere participatie en meningsvorming van leken moet in de tegenwoordige tijd overgebracht worden. »Het Forum Reformation begrijpt zich als een uitnodiging voor alle reformatorische geesten in het land om een netwerk te vormen tussen de gemeenten en elkaar daardoor met creatieve oplossingen door moeilijke tijden te helpen” en zo de resignatie met ’t oog op de krimp van de kerk tegen te werken. Daarom zal de visie van Dietrich Bonhoeffer van een “kerk voor anderen” krachtiger naar voren worden gebracht, zwijgende mensen zullen aangemoedigd worden om zich meer in te brengen voor de vrede stichtende kracht van de religie, voor de waardigheid van de mens en medegevoel. »Wij willen net als Luther ... met godsvertrouwen en toeverlaat aan het goede in de mens en in de wereld geloven.« (Der Sonntag 11-08-2019)

“Fondation Notre Dame” kon op 10 juli jl. in de Dom van Naumburg **een cheque over € 35.000** in ontvangst nemen. De “Vereinigde Domstifters” (“Verenigde Domdonateurs”) hadden op 16 april jl., de dag naar de verwoestende brand, een inzamelingsactie voor kerkgemeenten gestart. »We zijn blij, dat ook wij een klein steentje bij kunnen dragen aan de wederopbouw en zo ons medeleven kunnen tonen. De brand heeft ons heel erg aangegrepen en zal voor ons vooral een waarschuwing zijn om de brandveiligheidsconcepten van zowel de Dom te Merseburg als ook die

te Naumburg en de Michaeliskerk in Zeitz kritisch te controleren en aan de nieuwste gegevens aan te passen.« (epd 03-07-2019)

De Dom te Naumburg werd een jaar geleden opgenomen **op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO**. Tot nu toe hebben de stad en de Dom 20% meer bezoekers kunnen verwelkomen. De Dom werd grotendeels in de eerste helft van het 13^e eeuw gebouwd. De twaalf zandstenen figuren van de stichters van de Dom (o.a. Uta en Ekkehard) horen bij de belangrijkste sculpturen van de middeleeuwen en zijn wereldberoemd net als de altaarvleugels van Lucas Cranach. 1542 werd hier de wereldwijd eerste evangelische bisschop van Martin Luther persoonlijk gewijd. Sachsen-Anhalt beschikt nu over vijf werelderfgoedplaatsen: de binnenstad van Quedlinburg, het Bauhaus Dessau, de Luthersteden Wittenberg en Eisleben en de park Dessau-Wörlitz. In loop van de volgende jaren zal tegenover de Dom een werelderfgoed-informatiecenter worden gebouwd. Hier zal informatie worden verstrekt over de drievoudige aanvraag om op de werelderfgoedlijst te komen en over verdere bezienswaardigheden in de regio Saale-Unstrut. (epd 02-07-2019)

Een “**Jeugdkerk**” in vorm van een grote multifunctionele ruimte met o.m. bureaus en een café eromheen zal binnen in de ruïne van de 125 jaar oude Trinitatiskerk in Dresden-Johannstadt worden geplaatst. De 5500 leden tellende gemeente krijgt dan eindelijk weer een kerk, want de in februari 1945 verwoeste kerk kan tegenwoordig alleen voor open-air-diensten worden gebruikt. De geschatte 6,2 miljoen € moeten worden opgebracht door projectontwikkelingmiddelen van de Landeskirche Sachsen, collecten en giften. (Der Sonntag 13-05-19)

» **Sport en kerk** – het ene sluit het andere niet uit. Elk weekend komen nog steeds meer mensen naar evangelische diensten dan in de voetbalstadions van de Bundesliga. Allebei leven van de gemeenschap waar men met hartstocht en als volledige mens bij betrokken is. Bij grote evenementen zoals Olympische Spelen, Paralympics, WK's en EK's – overal zijn de zogenoemde “sportdominees”, zoals de “Beauftragten für Sportfragen” nonchalant worden genoemd, aanwezig. Ze zijn er wanneer er wordt gejubeld of geleden, waar mensen aan hun limiet gaan. Naast muzikale inzet zoals met de stadionkapellen bv. in het Berlijnse Olympiastadion of de Arena op Schalke, wordt er op de achtergrond de ruimte gegeven voor gebed en inkeer en worden er zelf huwelijken gesticht en kinderen en volwassenen gedoopt. De ongedeedheid van de mens, zijn angsten en bekommernissen zijn net als de vreugde op het terrein van de sport de centrale aspecten in de discussie om een sportman of –vrouw allereerst als een mens in het middelpunt van de gedachten te rukken en hem of haar pas daarna als een deel van een functionerende sportsysteem te beschouwen. (EKBO juli 2019)

Beats en Bidden – kerk op het Technofestival “Nation op Gondwana”. Sinds 1999 stromen elk jaar duizenden in juli in het kleine dorp Grünefeld in de Kirchenkreis Nauen-Rathenow. Het festival „Nation of Gondwana“ is het grootste open-air-festival in het Havelland. Het dorp steunt deze bonte bedrijvigheid en de kerkenkoor verzorgt de opening. Dit jaar was voor het eerst ook de dominee met een tentkerk erbij. Het tent werd tot een plek van rust en ontspanning. De positieve ervaringen maken de kerk op tijd voor herhaling vatbaar, nu de mensen niet meer naar de kerk komen moet de kerk dichterbij de mensen komen en soms ook nieuwe wegen gaan. Voor volgend jaar zijn zegeningen, kindsdopen en zelf een trouwplechtigheid aangevraagd. De dominee is er positief daarover maar moet eerst nog de toestemming van kerkleiding afwachten. (Die Kirche 31-07-19)

Babypsalmengesang voor kinderen van 0 tot 2 jaar en hun ouders – die idee komt uit Denemarken – is het nieuwste kerkelijke aanbod in Jena. Oerervaringen, die elk mens van begin af aan maakt worden in Psalmen verwoord – lachen, wenen, klagen, gedragen zijn. Vertrouwde

liederen en melodien, morgenliederen, lofliederen, een lied dat bij het kerkelijk jaar e/o de jaargetijden hoort, slaap- en avondliederen worden gezongen of beluistert. Passende beweging hoort natuurlijk net zo erbij als het kopje thee achteraf. (EKM 09-08-2019)

Heimweeland is de titel van een in juli jl. in Nederland verschenen vertaling van Kati Naumann's boek "Was uns erinnern läßt". » Het verhaal is fictie en gebaseerd op gesprekken die de auteur heeft gevoerd met haar grootouders. Het verhaal speelt zich af in het Duits-Duitse Grensgebied en precies hier is de auteur opgegroeid. De gesprekken over de waanzin van deze grensstreek, heeft geleid tot veel research door Kati Naumann om de emotie en gebeurtenissen zo waarheidsgetrouw als mogelijk te kunnen beschrijven. De naoorlogse periode ... en de tol die de bevolking moest betalen voor de vrede. De DDR met het socialisme en de ontkerkelijking. De constante spanning en dreiging in vredestijd. ... Het verhaal gaat over vasthouden en loslaten. En dat is wat er met mij als lezer gebeurt. Ogenscheinlijk lag dit boek ver buiten mijn comfortzone. Eenmaal begonnen, ben ik steeds benieuwd gebleven naar het verloop. En ik heb het uitgelezen en nog niet losgelaten. Ik weet dat ik dit boek altijd van binnen zal vasthouden. En dat ik over twintig jaar nog precies weet waar het over ging. En dat zegt veel over de kwaliteit. ... Ik wil en zal meer lezen van deze auteur. Ik kan niet anders, ik moet dit boek vijf sterren geven. En dat had ik vooraf niet gedacht.«

(Peter van Bavel, De Perfecte Buren 26-08-2019)

(Juliane van der Mossel)